

CONSILIUL DE CONDUCERE

Acad. I. COTEANU — *redactor-șef*
MARIUS SALA — *redactor-șef adjunct*
MIOARA AVRAM — *membu al Colegiului de redacție*
B. CAZACU
membru corespondent al Academiei R. S. România
FULVIA CIOBANU
I. FISCHER — *membu al Colegiului de redacție*
Acad. AL. GRAUR
LILIANA IONESCU-RUXĂNDIOIU
G. IVĂNESCU
membru corespondent al Academiei R. S. România
S. MARCUS
G. MIHĂILĂ
GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN
SANDA REINHEIMER-RÎPEANU
EMANUEL VASILIU
IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU — *secretar responsabil de redacție*
LUCIA WALD

Adresa Consiliului de conducere : Adresse du Comité de rédaction :
București 1, 79638 Spiru Haret 12, tel. 14 26 80 și 15 74 30, int. 265

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrisele la adresa de mai sus. Cărțile și extrasele pentru recenzii, ca și publicațiile pentru schimb se primesc la aceeași adresă. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Les collaborateurs sont priés d'envoyer les manuscrits à l'adresse ci-dessus. Les livres et tiré-à-part pour comptes rendus, ainsi que les publications destinées à l'échange seront envoyés à la même adresse.

La revue « Studii și cercetări lingvistice » paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger sera adressée à "ROMPRESFILATELIA" — sectorul export-import presă, P.O.Box 12—201, telex 10376, prsfi r, 78104 București, Calea Griviței nr. 64—66.

Le prix d'un abonnement annuel est de \$ 60.

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentele dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

R. R.
**Studii
și
cercetări**

ACADEMIA
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

LINGVISTICE

BUGUREȘTI
SPIRU HARET 12

4-XXXVI-1985
iulie—august

APARE DE 6 ORI PE AN

SUMAR

P. SWIGGERS—K. VAN DEN EYNDE, Un problème morphologique: les „formes pendantes”	279
NARCISA FORĂSCU, Contribuție la studiul stilistic al antonimelor	282
G. I. TOHĂNEANU, Statutul prozodic al formelor vocative	290
LAURENȚIA DASCĂLU, Întrebările „ecou” și intonația lor în limba română	299
C. FRÂNCU, Neologisme juridico-administrative în documentele din Oltenia din timpul administrației austriece (1718—1739). I	307

MISCELLANEA

KLAUS GOLDAMMER, Acerca de algunos aspectos neosemánticos de los indo-americanismos aruacos en el español de Cuba	320
---	-----

RECENZII

CLAUDE HA GÈGE, <i>La structure des langues</i> (Lucia Wald)	324
MARIUS SALA, IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU, <i>Les langues du monde. Petite encyclopédie</i> (Alexandra Nicolescu)	325
* * * <i>Atlas linguarum Europae (ALE)</i> , volume I, premier fascicule: <i>Cartes; Commentaires</i> (Nicolae Saramandu)	326
* * * <i>Elemente de gramatică confrontativă a limbilor rusă și română</i> (A. Hîrlăoanu)	329
DUMITRU IRIMIA, <i>Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa</i> (Victoria Popovici)	331

BIBLIOTECA
INVENTAR PERIODICE Nr. 1194

²¹ Laurenția Dascălu, *On the Intonation of Questions in Romanian: The Rising-Falling and the Falling Patterns*, in RRL XXIV (1979), 2, p. 111—113; *On the Intonation of Romanian Alternative Questions*, in RRL XXVIII (1983), 5, p. 405—413.

²² Roger Kingdon, *op. cit.*, p. 214; W. R. Lee, *op. cit.*, p. 70; Charles C. Fries, *On the Intonation of "Yes-No" Questions in English*, in *In Honour of Daniel Jones* (edited by D. D. B. Abercrombie, P. A. D. MacCarthy, N. C. Scott and J. L. M. Trim), 1964, p. 249.

²³ Daniel Jones and Dennis Ward, *op. cit.*, p. 233—234.

²⁴ Kerstin Hadding and K. Naucelér, *Permissible and Not Permissible Variations in Pitch Contours*, in "Working Papers" *Studies in General Linguistics Dedicated to Bertil Malmberg by Students and Colleagues on the Occasion of His 65th Birthday — 22nd April 1978*, Lund, 1978, p. 50.

²⁵ GLR II, p. 478; vezi și Magdalena Popescu-Marin, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, in SG III (1961), p. 181.

²⁶ *Op. cit.*, p. 235.

²⁷ Cf. Dwight L. Bolinger, *op. cit.*, p. 26, 52 (nota 3).

Martie 1985

*Institutul de Cercetări Etnologice
și Dialectologice
București, Nikos Beloiannis 25*

NEOLOGISME JURIDICO-ADMINISTRATIVE ÎN DOCUMENTELE DIN OLTENIA DIN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI AUSTRIECE (1718—1739). I

C. FRÂNCU

Autorul discută în prezentul articol partea cea mai interesantă a materialului selectat din documentele menționate, care i-a permis atestarea unor cuvinte și sensuri neînregistrate în dicționarele limbii române, propunerea unei noi cronologii a pătrunderii în limba română a multor neologisme și a unei noi interpretări privind căile lor de pătrundere.

0. Trecută sub stăpînire austriacă prin pacea de la Passarowitz (1718) în urma războiului dintre turci și austrieci, Oltenia rămîne sub noua administrație timp de 21 de ani, pînă în 1739, cînd în urma unui alt război, din care ies învingători turcii, ea este restituită Țării Românești prin pacea de la Belgrad. Trecerea la administrația austriacă, cerută cu cîțiva ani înainte de boierii și clericii ostili domnului fanariot trimis de împăratul „păgîn”, aducea speranța unei mai bune cîrmuiri, prin respectarea datinilor țării, a religiei și a privilegiilor personale, însă curînd s-a dovedit a fi deloc mulțumitoare, caracterizată printr-un regim fiscal foarte apăsător și rigid¹. Noua administrație, minuțioasă și exactă, era greu de suportat atît pentru țărănime (pusă să muncească la construirea de întărituri, cazemate, șosele etc., măsură care o nemulțumește și duce la risipirea unor sate prin fuga locuitorilor peste Olt sau peste Dunăre), cît și pentru boieri (obligați să plătească dări, în afară de cei ce dovedesc că înaintașii lor au fost în slujbe timp de patru generații precum și de cei recunoscuți ca nobili de împăratul Austriei și de marii dregători) și pentru clerici (episcopul de Rimnic este pus sub ascultarea celui de la Bălgrad și a mitropolitului de la Carlovitz, căci o dată cu Oltenia trecuseră la austrieci și Banatul și o parte din Serbia)². De aceea, atunci cînd Oltenia a fost retrocedată Țării Românești, în 1739, a fost o „bucurie generală atît din partea țărănilor, cît și a boierilor, care-și dăduseră seama că stăpînirea veche, cu toate lipsurile ei, era mai bună decît administrația austriacă”³.

1. Că istoria politică a unei regiuni sau a unei țări își exercită influența sa pe plan lingvistic, în primul rînd pe cel lexical, este un fapt bine cunoscut. Surprinzător este însă că nimeni nu a cercetat pînă acum influența exercitată de administrația austriacă asupra limbii române din documentele din Oltenia din perioada menționată, cu toate că numărul documentelor românești este impresionant. Noua administrație emite atît documente în limbile latină și germană, cît și documente în limba română, fiind vorba de o provincie locuită numai de români. Practica redactării actelor în limba română de către austrieci este mai veche pentru românii din Transilvania⁴, însă documentele în limba română din Oltenia anilor 1718—1738 emise de stăpînirea austriacă apar într-o perioadă de încetare a actelor românești oficiale în Ardeal⁵, iar acest fapt dă importanță deosebită acestor documente. Cu alte cuvinte, înainte de reformismul terezian, care aduce primele preocupări permanente ale statului austriac

pentru publicarea în limba română a actelor oficiale pentru românii din Transilvania, asistăm la o masivă emisiune de documente românești din partea administrației de la Craiova. Pe plan lingvistic, aceste documente sînt elocvente pentru influența dublă exercitată de noua administrație: 1) prin introducerea unor **neologisme de origine latină sau germană** pentru a denumi anumite instituții create de austrieci, 2) prin folosirea unor **termeni vechi românești cu un sens nou**, pentru a desemna noile realități politice și juridico-administrative.

Astfel, la 22 februarie 1719, împăratul dă un decret privind organizarea provinciei și se numește Gh. Cantacuzino șef al *administrației* cu caracter de *ban* (vechea denumire este încă păstrată), avînd patru *consiliari* și un *secretariu* (toți români) sub dependentă autoritate a *comandantului* militar al Transilvaniei, generalul Steinwille, care face repetate schimbări în componența administrației. În octombrie 1719 se înființează funcția de *comisar provincial* (cu Gheorghită Socotcanul care „ține socotelile amenzilor și contribuției militare”). Provincia este împărțită în cinci *județe* (= districte) în fruntea cărora este numit un *vornic* român secundat de cîte un *intendant* neamț, iar fiecare județ are cîte patru *plăși*, conduse de cîte un *ispravnic*. În fiecare sat este cîte un *pircălab* cu un număr de *jurați*. Dacă pînă în 1722 administrația Olteniei, deși era în mîinile împăratului, își păstra caracterul ei autonom, fiind formată în special din dregători români, după aceea ea „se germanizează” treptat: în septembrie 1725 se înlocuiește denumirea de *ban* cu aceea de *prezes* (< lat. *praeses*; germ. *Präses*), iar în octombrie 1726 în această funcție este numit un austriac (baronul Svein d’Ottentfel); în 1729 printre consilieri apare și un neamț (I. W. de Vogtt), iar secretarul român este înlocuit cu unul neamț; în 1735 apare și un *vornic* german în județul Vilcea (Marstaller).

Toate aceste schimbări administrative se reflectă în limba documentelor păstrate în redacție latină, germană și românească. Ele permit urmărirea *itinerariului* anumitor elemente neologice din domeniul juridico-administrativ, precum și *viabilitatea* acestora. În perioada de început, marea majoritate a documentelor interne emise de administrația Olteniei sînt în limba latină, fiind redactate, probabil, de secretarul Nicolae de Porta, român de origine (cf. documentele din MIO, OA, DRA, I, SD, V, AO). Începînd cu 1722, documentele interne sînt redactate atît în latină, cît și în română și în germană; cele în română sînt din ce în ce mai frecvente pe la 1730, limba română devenind limba cea mai des întrebuintată de administrație, deși conducerea acesteia era în mare parte formată din austrieci. După înlocuirea secretarului român, Nicolae de Porta, cu unul neamț (Rolandt), nu se știe cine efectua traducerea bilaterală latino-română sau germano-română, însă bănuim că existau mai mulți funcționari români de rang inferior formați la „școala de lătinie pentru mireni” (SD, XIV, p. XIX) de la Craiova. Că exista o intenție a administrației austriece de a traduce documentele românești sau slavonești, mai vechi, în latină ne-o spune o adresă a administrației din Craiova către egumenul mănăstirii Hurez de a-și prezenta documentele pentru a fi traduse: „fiindcă au venit poruncă de la prea-înălțata Curte împărătească ca să aducă mănăstirile *documenturile*, *hrisoavele* și *scrisori* . . . și rumânești au sirbești, toate ce vor fi avînd de la răposaii voievozi, de danii, pentru moșii, vii, țigani și rumâni și pentru alte mile ce vor fi avut, ca să dea să se facă în limba latinească” (1733, Craiova, SD, XIV, 50; document semnat de consilierii

Salhausen, G. Vlasto, J. W. D. Vogll și Șt. Prișcoveanu). Pe de altă parte, funcționarii inferiori din administrație, chiar dacă erau austrieci, trebuiau să cunoască limba română, cum arată diploma din 28 octombrie 1726 prin care *banul* este înlocuit de un *praeses administrationis* neamț care vine însoțit de „un *actuarius*, *cancelistul* Drobner din Ardeal, ce știe românește” (cf. SD, XIV, 144).

Am insitat asupra acestor date istorice pentru că ele ușurează înțelegerea raporturilor lexicale dintre limba română și latina savantă, uneori prin intermediul limbii germane, arătând că anumite instituții create de austrieci în Oltenia sau importate din Austria au fost desemnate prin neologisme de origine latină sau prin termeni mai vechi românești, care au primit un sens nou, dat de relațiile paradigmatică și sintagmatică cu noii termeni.

2. Istoria neologismului este o problemă mai complexă decât pare la prima vedere și ea nu poate fi abordată într-o lucrare de sinteză înainte de a se elabora cercetări de detaliu care să țină seama de aspectul **lingvistic, istoric și geografic** al introducerii termenului respectiv. Ca un corolar, o istorie a neologismului juridico-administrativ trebuie să țină seama de trei principii de clasificare: clasificarea pe provincii, pe epoci și pe stiluri și sfere semantice, căci ideea lui J. Gilliéron „chaque mot a son histoire particulière” este valabilă în special pentru cuvintele împrumutate. Clasificarea pe provincii, neglijată în lingvistica românească în cercetarea neologismelor, are avantajul de a sublinia rolul activ al unor regiuni la constituirea și dezvoltarea unor terminologii sau a lexicului în general, contribuția fiecărei provincii la viața lingvistică și culturală a poporului în diferite perioade istorice. Principiul cronologic, pe de altă parte, este singurul care permite urmărirea fluctuațiilor lexicale dintr-o limbă într-o epocă determinată, evidențiind mișcările lexicale favorizate de anumite condiții istorice. Astfel, așa cum vom arăta mai jos, evenimentele din Oltenia anilor 1718—1739 au facilitat următoarea schimbare lexicală: unii termeni turcești sau grecești introduși în perioada prefanariotă sau la începutul ei sînt înlocuiți cu termeni latini sau germani în domeniul administrativ, fiscal, militar, într-o epocă anterioară celei moderne și într-o provincie al cărei aport la viața lingvistică și culturală a poporului din secolul al XVIII-lea a fost neglijat. În tot cazul, în plină epocă fanariotă, lexicul documentelor românești din Oltenia anilor 1718—1739 are o **fizionomie mai puțin orientală** (prin prezența frecventă a unor neologisme latine curențe în apusul Europei) decât lexicul documentelor din Țara Românească și Moldova, înțesate de turcisme și grecisme. În ceea ce privește Transilvania, încetarea emisiunii actelor oficiale în limba română între 1701 și 1743 (în epoca anterioară reformismului terezian) nu oferă elemente de comparație, ci ridică importanța documentelor oficiale în limba română din Oltenia.

Celor două principii enumerate, geografic și cronologic, trebuie să li se adauge principiul clasificării pe materii, pe stiluri și pe sfere semantice, ținîndu-se seama de relațiile pe care le comportă fiecare termen cercetat cu alți termeni. Acest principiu poate releva *stratigrafia* elementelor, *randamentul* și *gradul* lor de integrare în sistem.

3. Cercetarea, făcută după principiile enumerate⁶, a documentelor românești din Oltenia anilor 1718—1739 ne-a furnizat un mare număr de neologisme din domeniul juridico-administrativ care ne-a permis atât **atestarea unor elemente lexicale neînregistrate în dicționarele românești**

(DA, DLR, TDRG, CADE, CDBR, DEX) și a unor sensuri nesemnificate încă, cât mai ales o nouă cronologie a pătrunderii în limba română a multor neologisme și o altă interpretare privind căile de pătrundere a acestora. Întrucât în acest articol spațiul nu ne permite a prezenta întreg materialul adunat, ne vom limita la elementele mai importante pentru problemele de principiu expuse mai sus, urmînd ca în viitor, cu alt prilej, să prezentăm și restul materialului :

administrație, s.f. (și **administrațion**, s.n.): „la porunca chesariceștii *administrații*” (1721, Craiova, SD, V, 153), „Din porunca chesariceștii *administrații*” (1722, Craiova, DRA, I 298; 1726, Craiova, DRA, I, 316), „În numele *administrației* a prea sfințitei chesarocrăieștii mării rînduitei Țării Românești dencoace de Olt” (1726, Craiova, DRA, I, 317), „chesariceasca *administrație*” (1726, DRA, I, 318), „cinstita *administrație*” (1728, Hurez, SD, V, 143, 153), „pecetea *administrației*” (1729, Craiova, DRA, I, 323), „prea cinstită chesaricească *administrație*” (1731, Craiova, DRA, I, 332), „prea cinstită chiesaro-crăiască *administrație* (1734, Craiova, DRA, I, 345), „Prea cinstită chesaricească *administrațio*” (1734, M-rea Cozia, DRA, I, 341; forma este în vocativ), „Prea cinstitei chesaricești *administrației*, închinăciune” (1735, M-rea Bistrița, DRA, I, 347), „chesariceasca *administrație*” (1737, Craiova, DRA, I, 368, 369), „den porunca chesariceștii *administrațion*” (1726, Hurez, SD, XIV, 28), dar și „den porunca chesariceștii *administrației*” (*ib.*, 30) etc. Termenul *administrație* are o frecvență deosebită în toată perioada ocupației austriece în Oltenia, fiind curent atît în formulele de început și de sfîrșit ale documentelor oficiale, cît și în conținutul unora dintre ele, precum și în unele documente neoficiale (cereri, jalbe, scrisori redactate de călugări, negustori sau boieri autohtoni; cf. SD, V, 138—143; SD, XIV, 41—60; DRA, I, 347). Neologismul *administrație* apare de obicei însoțit de determinante ca *prea cinstită*, *chesaricească*, *chesarocrăiască*, *sfințită* etc., cu care intră într-o relație de implicație (adică determinantul funcționează ca trăsătură distinctivă pentru lexemul determinat). Treptat, mai ales spre sfîrșitul stăpînirii austriece, lexemul *administrație* se folosește și fără determinările care fuseseră obligatorii la început: „pecetea *administrației*” (1729, Craiova, DRA, I, 323), „Fiindcă dumneata fără de nici o pricină te-ai rădicat cu toată casa dumitale, de ai fugit la munte, din care fugă a dumneavoastră boierilor de țară s-au spăimintat țara, de s-au spart totul, de am rămas numai noi *administrația*, aici, singuri, din care să pricinuieste, nu numai pagubă și scădere contribuțiunii împărătesc, ce și mare prăpădenie și piardere a toată economia lăcuitorilor” (1737, Craiova, SD, V, 153). Ultimul exemplu este concludent din punct de vedere ontic pentru starea de derută în care se afla administrația în 1737, cînd nu se mai bucura de sprijinul populației și cînd nu-și mai putea permite a folosi atribute ca *prea cinstita*, *sfințita* etc., iar pe plan strict lingvistic, pentru folosirea lexemului *administrație* fără nici o altă determinare. Firește, situația din documentele românești reflectă situația din documentele latine și germane, căci sintagme de tipul „Chesareo-Regia *Administratio* Valachica” (1722, Sibiu, MIO, 533), „*Administratio* Caesareo-Regia” (1730, Craiova, DRA, I, 324), „praesis *administrationis*” (1726, Craiova, SD, V, 144), „duabus caesareis *administrationibus*” (1731, Craiova, DRA, I, 334) sau de tipul „Herrn *Administrations-Räthe*” (1721, Sibiu, MIO, 502; 1723, Sibiu, MIO, 546), „die Walachische Lands *Administration*” (1723, Sibiu, MIO, 595), „Landt-*Administration* von Ithro

Kay. May." (1725, Sibiu, MIO, 645) sînt curente în actele oficiale redactate în latină, respectiv în germană⁷. Aceste date arată că termenul *administrație* a fost împrumutat din latina medievală (lat. *administratio, -onis*)⁸, fiind curent în limba cancelariilor medievale cu sensul de „gubernatio” (cf. Du Cange, I, 83; MLW, I/2, 206—207), prezent și în documentele românești din Oltenia, după cum arată atestările citate mai sus. În schimb, varianta *administrațion*, prezentă numai în câteva documente românești, dar curentă în cele germane, se explică prin germ. *Adminis-tration*⁹, fiind deci un împrumut din germană. Prin urmare, înainte de a fi împrumutat din franceză (fr. *administration*) sau din rusă (rus. *administrațiija*), lexemul a funcționat frecvent în Oltenia anilor 1718—1739, fiind de origine latină (variantele *administrație*) sau germană (variantele mai rare *administrațion*). Primele atestări ale lexemului *administrație* datează din primele decenii ale secolului al XVIII-lea (prima atestare o avem din 1721), iar nu de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cum s-a crezut pînă acum pornindu-se de la datele din DA (unde prima atestare este considerată cea din „Uricariul”, XXII, 447/2 din 1774; în TDRG nu se dă nici o atestare). Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea *administrație* este curent în actele oficiale din Ardeal (prima atestare pentru Ardeal apare într-o foaie volantă din 1782 emisă din cancelaria de la Viena).

apelație, s.f. „apel”: „Iar cînd nu vor fi odihniți pe judecata dumneavoastră, atunci pot să facă *apelație* aici la chesariceasca administrație” (1733, Craiova, DRA, I, 338). Termen juridic învechit astăzi, *apelație* apare rar în documentele din românești din perioada cercetată și numai în expresia *a face apelație* „a face apel”. Neologismul vine din latina medievală (*appellatio, -onis* „allocutio”, „provocatio (ad curiam)” cf. Du Cange, I, 328; Bartal, 40; MLW, I/5, 778), fiind curent în limba cancelariilor. El nu-i înregistrat în TDRG, iar în DA apare ca atestat pentru prima dată în *Pravila* din 1814 (s.v. *apelație*), fiind considerat neologism din franceză. Atestări pentru originea din lat. med. *appellatio* nu apar în DA, deși cuvîntul este curent în foile volante din Transilvania sfîrșitului secolului al XVIII-lea (prima atestare pe care o avem este dintr-o foaie volantă din 1786 redactată la Viena) și la unii din reprezentanții Școlii ardelenice: „să facă *apelație* împotriva aceea” (*Rînduială judecătorească de obște*, Viena, 1787, p. 241; ȘA, I, 131), „prin mutarea legii sau *apelație* să se poată muta legea” (Gh. Șincai, *Hronica românilor*, p. 59; ȘA, II, 69), „Toema atuncea au sosit prin *apelație* judecata aceeaia la primatul Țării Ungurești” (P. Maior, *Istoria bisericeii românilor*, Pesta, 1813, p. 247; ȘA, II, 191)¹⁰. Atît atestarea din documentul oltenesc din 1733 (care este cu peste 80 de ani mai veche decît cea din DA), cît și ultimele atestări date mai sus precizează atît originea, cît și *itinerariul inițial* al neologismului *apelație*: înainte de a fi împrumutat din franceză (fr. *appellation*) în prima jumătate a secolului trecut, el era cunoscut și folosit de autorii de acte oficiale din Oltenia anilor 1730—1739 și mai tîrziu de românii din Ardeal, fiind un împrumut din latina de cancelarie.

arest, s.n.: „Ci sfinția ta să trimiți oamenii sfinții tale să-l ia de aici de la *arest*” (1737, Craiova, DRA, I, 367), „lui David Lungul . . . îi iaste destul pedeapsa *arestului*” (1736, Craiova, SD, V, 152), „Carele după fapta lui . . . iaste aici pus la *arest*” (1737, Craiova, DRA, I, 367; cf. și DA, s.v. *arest*, unde se găsește un citat de la 1737 din SD, XII, 37). Atestările date de noi nu sînt anterioare celor din DA, dar precizează *itinerariul inițial* al neologismului: din latinul medieval *arrestum, arrestum*

„carcer, vincula” (Du Cange, I, 414; Bartal 47; MLW, I/7, s.v. *arrestum*). Dat fiind faptul că din lat. med. *arrestum* a intrat în germană (mai întâi cu sensul de „gericht. Beschluss”, iar apoi a ajuns la sensul de „Haftbefehl”, „Arrest” (cf. Kluge, s.v. *arrest*), este posibil ca în documentele oltenesti neologismul *arest* să fi intrat atît din latină, cît și din germană, căci după formă și după sens nu se poate face nici o distincție între cele două etimoane (lat. *arrestum* și germ. *arrest*), iar documentele în versiune latină și germană traduse din românește sînt elocvente în acest sens. Fără îndoială, pentru alte provincii, ca de pildă Moldova, etimologia propusă în DA din pol. *arest*, ucr. *arést* este plauzibilă, însă prin atestările date mai sus nu am făcut altceva decît să ținem seama de factorii geografice și cronologic în stabilirea itinerariului neologismului *arest*. Chiar în documentele din Oltenia el este rar, fiind concurat de mai vechiul *închisoare*, mai general ca sens și ca răspundere („de icede de la *închisoare*”, 1735, Craiova, DRA, I, 353), și de expresia *a pune la opreală* („s-au pus Stan Opriș la *opreală*”, 1727, Craiova, SD, V, 134). Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea *arest* este curent în foile volante din Ardeal (primele atestări le avem din 1786, 1787, în foi volante provenind de la Viena „*arest în chipul grijiu*” cu sensul de „arest preventiv” (1787, Viena, ȘA, I, 132)). Pe la începutul secolului trecut *arest* este frecvent în terminologia juridico-administrativă românească din Transilvania (cf. R. Todoran, *op. cit.*, p. 116), putîndu-se explica ca și în documentele oltenesti de pe la 1730 atît prin latina medievală, cît și prin germană.

atestație, s.f., atestațion, s.n.: „actus, attestandi”: „după cum s-au văzut de la doao *atestaționuri*, una de la anul 7234, alalta de la anul 1732” (1734, Craiova, DRA, I, 344), „acea *atestație* au făcut-o din porunca mai sus numitei jupînese Fărcășancăi” (1737, Craiova, DRA, I, 367), „*atestația* au făcut-o după zisa mortului” (1737, Craiova, DRA, I, 367), „dupe *atestația* popei” (*ib.*, 367), „acea *atestație*” (*ib.* 367). Aceste atestări pentru sensul azi învechit de „certificat” al neologismului *atestație* sînt mai vechi decît cele din DS (s. v. *atestație*) și ele sînt concludente pentru folosirea curentă a termenului în limba scrisă dintr-o regiune unde nu fusese semnalat pînă acum. Fără îndoială, *atestație* vine din latina medievală (*attestatio, -onis*), fiind folosit curent în cancelarii cu sensul de „testificatio, testimonium” (cf. Du Cange, I, 469; Bartal, 56; MLW, I/8, 1146). Forma de plural *atestaționuri*, întîlnită o singură dată, presupune un singular* *atestațion*, a cărui origine este într-un caz oblic latinesc (*attestationis* etc.). Un intermediar german nu trebuie presupus, căci în germană avem de a face cu un complex sonor diferit (*das Attestat*), care este împrumutat mult mai tîrziu („contracturi, *atestaturi*, instanții, testamenturi” (1841, Banat, ȘA, II, 765: cf. și R. Todoran, *op. cit.*, p. 119).

cancelist, cancelist, s. m. „cancelar, logofăt, diac”: „la 4 *canceliști* rumânești” (1729—1730; Vilcea, SD, V, 149), „P. Ri(o)ș(ianul) *cancelista*” (1736, Craiova, SD, XIV, 301). Aceste forme sînt extrem de rare în documentele românești din Oltenia; ele trebuie interpretate ca pătrunderi ale germanului *Kanzelist* (împrumutat pe la 1650 din lat. mediu *cancellista*, cf. Kluge, s. v. *Kanzlist*) în cazul primei, și ale lat. mediu *cancellista, cancellist*, cf. Bartal, 97), în cazul celei de a II-a. De fapt, în documentele latine și germane cele două forme sînt foarte frecvente: „Per me Stephanum Mezleni Adminis. Caes. Austriacae Valachicae *Cancelistam*” (1725, Craiova, MIO, 664, 666; 1726, Craiova, MIO, 690), dar

„der anjetzo angestelte *Canzelist*” (1722, Sibiu, MIO, 227). Atestările noastre din documentele românești, puse în legătură cu formele originare din documentele latine și germane privitoare la Oltenia, sînt cu mult anterioare celor din DA (de la 1800 înoace; în TDRG neologismele în discuție nu sînt înregistrate).

canțelarie, s. f.: „*Canțelaria chesariceștii administrații*” (1726, Craiova, DRA, I, 318). Forma *canțelarie* reprezintă lat. med. *cancelaria*, frecvent în documente (cf. Du Cange, II, 85; Bartal, 96—97; MLW, II/1, 143), pronunțat însă după moda nemțească (cu *ț* înainte de *e*, *i*, în loc de oclusiva *c*; germ. *Zirkus* < lat. *circus*, pronunțat *țircus*). Cu toate că în legătură cu „împrumuturile prin filieră” s-au exprimat numeroase și întemeiate obiecții¹¹, trebuie să admitem că neologismul *canțelarie* nu vine „direct” din latină, ci prin intermediul latinei rostite de germani. Atestarea noastră cu acest fonetism anticipă numeroasele atestări cu același fonetism din Transilvania sfîrșitului secolului al XVIII-lea și începutului secolului al XIX-lea (*căntălărie*, ȘA, II, 806, *canțelariu*, ȘA, II, 803, *canțelarius*, ȘA, II, 803 etc.), care oglindesc aceeași modalitate germană de pronunțare.

colonel, s. m.: „Vasile Ungureanu, care iaste vătaf de ciobani la oile Mării Sale viță-colonel Pivoda” (1721, Oltenia, SD, VII, 143). „Au lucrat la Măriia Sa viță-colonel Pivoda” (1725, Craiova, DRA, I, 315). Prima atestare a neologismului *colonel* în DA este din Let, II, 261, iar indicația etimologică „neol. din fr. (it. *colonnello*)” este insuficientă, căci nu ține seama nici de criteriul cronologic, nici de cel geografic. Înainte de a fi împrumutat din franceză și italiană, *colonel* a fost împrumutat din latina medievală, fiind curent în limba cancelariilor (cf. Du Cange, I, 440; MLW, II/6, 882) și din germană (în sintagma citată *viță-colonel*, cu *ț* pentru *c* înainte de *e* (*vice*)), unde a venit din franceză. Documentele latine și germane din Oltenia anilor 1718—1739 îl atestă destul de des: „*Illustrissimus Dominus Colonellus*” (1722, Craiova, MIO, 518), „*Illustrissimmo Domino Colonello*” (1722, Sibiu, MIO, 519), „*supremus director et constitutus colonellus*” (1729, Sibiu, DRA, I, 319) etc. Aceste citate arată că termenul *colonellus* aparținea stilului administrativ și este puțin probabil ca în perioada menționată el să fi circulat și în afara acestui stil.

comandant, **comendant**, s. m.: „Cum iaste porunca Mării Sale generalului *comendant*” (1723, Craiova, DRA, I, 305), „poruncă iaste de la Măriia Sa ghegeneralul *comendant*” (1722, Craiova, DRA, I, 304, 1723, Craiova, DRA, I, 309), „ghegeneralul marșal, *comendantul* și mai marele nostru derector” (1723, Craiova, DRA, I, 310, 311), „au făcut o scrisoare la Măriia Sa ghegeneralul *comandant*” (1726, Craiova, SD, XIV, p. XXIII). Varianta *comendant* este deosebit de frecventă în documentele românești, pe cînd varianta *comandant* este rară. Amîndouă apar în solidarități lexicale cu termeni ca *ghegeneral*, *derector*, *marșal*, ca și în documentele latine și germane: „*Generalis Commendantis*” (1722, Craiova, DRA, I, 302), „*generalis commendans* în Transilvania et Valachia Austriaca” (1729, Craiova, DRA, I, 319), „*Commendans Generalis et supreme Director*” (1723, Craiova, MIO, 584), *Kommendant* (1723, Craiova, MIO, 613). Varianta *commendant* se explică prin lat. med. *commendans*, *commendantis*, atestate curent în cancelariile austriece („*Superioris Hungariae Generalem Commendantem*, Bartal, 146) ca derivate ale lat. *commendare* „dare în commendam” (Du Cange, II, 472). Forma *comandant*, impusă în limba

literară modernă, este mai apropiată de varianta lat. med. *commandans*, *commandantis*, derivat din *commandāre*, care era folosit alături de *commendare*; de unde fr. *commander*, *commandant* (cf. Bartal, 146; MLW, II/7, 942, 944). Varianta cu -a- a fost împrumutată pe la 1614/1616 de germani sub forma de *Kommandant* (cf. Kluge), formă care explică și varianta românească din ultimul exemplu citat (gheneralul *comandant*). Prin urmare, varianta *comendant* vine din latina medievală, iar forma *comandant* atît din latina medievală (*comandantis* sau altă formă la un caz oblic), cit și din germ. *Kommandant*. Datele de mai sus completează ipoteza din DA că în timpurile mai vechi neologismul *comandant* a pătruns pe diferite căi; noi am adăugat-o pe cea latină med. și germană din timpul stăpînirii austriece din Oltenia.

comandă, s. f. „protectio, tutela”, „Schutzherrschaft”, „Kommando”: „Iar fiind *comanda* aproape, iau murariul totdeauna la slujbe și lucrări” (1734, M-rea Cozia, DRA, I, 341), „pentru ofițieri și *comandă*” (1729—1730, Vilcea, SD, V, 148). Termenul are numai sensul de „autoritate militară superioară”, nu pe cel mai nou de „ordin, poruncă”, pentru care se folosește curent în documentele românești substantivul *poruncă*, în expresia *a da poruncă* (SD, XIV, 44—58). Alături de ipoteza din DA a pătrunderii neologismului „în timpuri mai vechi” și din pol. *komenda* (pentru care pledează atestarea din Let., II, 361, deci pentru Moldova; cf. DA, s. v. *comandă*), propunem ipoteza originii cuvîntului în lat. med. *commanda*, -ae, care apărea alături de varianta *commenda*, -ae și avea sensul pe care-l avea *comandă* în documentele citate (adică de „autoritate militară superioară”, cf. Du Cange, II, 472; Bartal, 146; MLW, II/7, 942).

comisariu, s. m.: „Dumneata vel-*comisariu*, din banii ce sînt la dumneata să dai la părintele Ilarion” (1726, Craiova, SD, XIV, 41), „foaia ce iaste la vel-*comisariu*” (*ib.*, 38), „la dum. vel-*comisariu*” (*ib.*, 38). Atestările citate, toate anterioare primei atestări din DA (din 1748, Sd, XII, 51), sînt concludente pentru itinerariul inițial al pătrunderii lat. med. *commissarius*, curent folosit în cancelariile occidentale (*Commissarius Provincialis*, Bartal, 148; MLW, II/7, 970), precum și în cancelaria administrației din Oltenia: „Preda *Commissarius*” (1723, Rîmnice, MIO, 574), „a *Commissario* Manta” (1723, Craiova, MIO, 611). Interesant este faptul că acest neologism se folosește în solidaritate lexicală cu termenul de origine v. si. *vel*, pus în toată perioada veche înaintea substantivelor desemnînd titluri sau ranguri boierești autohtone.

Termenul derivat *comisariat* nu este înregistrat în documentele românești din Oltenia, deși el apare frecvent în versiunile latine: „*Commissariatus Bellici*” (1723, Craiova, MIO, 611), „*Commissariatu* Postarum Officio” (1723, Craiova, 611, document semnat de secretarul român, Nicolae de Porta). Lipsa atestărilor în documentele românești nu ne permite a spune sigur dacă acest derivat pătrunsese deja în limba română.

Neologismul *comisariu* reapare în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în foile volante din Ardeal (prima atestare din acestea datează de la 1777, Blaj) și la reprezentanții Școlii ardeleni (*comissariu*, ȘA, I, 751).

comision, s. n. „mandatum, praeceptum”, „commissio juridica”: „fără nici o zăbavă să isprăviți acest *comision*” (1732, Craiova, AO, XIX, 1940, p. 141), „ce sinteți rânduți la *comision* pentru împărțala moșiei

Bărbeștii" (1736, Craiova, SD, XIV, 302), „rinduiși *comision*” (1736, Craiova, SD, XIV, 301). În traduceri latinești și germane ale documentelor românești cuvântul este foarte frecvent: „ad Excellentiae Vestrae *commissionem*” (1725, Craiova, MIO, 676), „die *Commission* bekommen” (1725, Craiova, MIO, 651). Neologismul *comision* din documentele românești se poate explica atât prin lat. med. *commissio*, *-onis* „*commissio* juridica, iudicium” (cf. Bartal, 148; MLW, II/7, 970), cât și prin germ. *Kommission*, provenit din latină cu același sens. Nici forma, nici sensul cuvântului *comision* nu pledează pentru o etimologie unică (numai din latină sau numai din germană), ci pentru etimologie dublă. Forma *comisie*, impusă în limba modernă, nu este atestată.

compot, s. n. „comput”, „socoteală”: „au spus cuvioasa starița cum că la datul de socoteală sfinteii mănăstiri ce au dat la prea cinstita administrație ar fi pus acest fin la *compot* socotindu-se în bani gata, ci cu acest fin să se descarge la alt *compot*” (1735, Craiova, DRA, I, 351). Rar folosit în documentele românești, dar mai frecvent în cele latinești (*computus*, 1721, Sibiu, MIO, 500), neologismul *compot* provine din lat. med. *compotus*, *computus* „pretium, valor, computatio” (variantele cu *-o* circulau alături de cele cu *-u* în latina medievală: „*Computus*, *compotus*, vel *compotum* et *computum*”, cf. Du Cange, II, 504; Bartal, 153; MLW, II/7, 1106). Neologismul nu este înregistrat în TDRG, CDER, ci numai în DA, cu o atestare tirzie (la Șincai, HR, I, 17). În realitate, în afară de atestările de mai sus, el este prezent și în foile volante din Ardeal (prima atestare 1786, Viena). Deci, înainte de a fi împrumutat din fr. *comput* sau din it. *computo*, acest neologism a fost împrumutat din latina medievală, mai întâi în Oltenia și apoi în Transilvania.

confirmăului, vb. „confirma”: „alesul e *confirmăului*” (1735, protocol oltean, SD, V, 151). Neînregistrat în DA și în TDRG nici măcar ca variantă a verbului *a confirma*, acest verb reprezintă o adaptare a verbului lat. med. *confirmare* (cf. Du Cange, II, 532) sau poate și a celui german *konfirmieren* (frecvent în documentele germane ale administrației) după modelul verbelor *informăului*, *publicăului* etc. El nu este de origine maghiară, cum s-ar putea crede la prima vedere, ci format pe terenul limbii române dintr-un radical latin sau german și un sufix românesc, detașabil, numai inițial de origine maghiară. De fapt, nici L. Tamás nu trece verbul *a confirmaului* printre împrumuturile române din maghiară, deși în dicționarul său numeroase verbe ca *informăului*, *publicăului* etc. sînt în mod greșit considerate împrumuturi din maghiară (cf. TWUR).

conscripțion, s. n. „actus conscribendi, index”: „Catastih de *conscriptiōnal* județului Vilcii de munte” (1729–1730, j. Vilcea, SD, V, 148). Termenul este extrem de rar în documentele românești (o singură atestare întilnită), dar mai des în traduceri latine și nemțești: „mutare *illam conscriptiōnem*” (1722, Craiova, DRA, I, 302), „*Conscriptiōnis familiarum*” (1720, Craiova, MIO, 475), „*Diese Konscriptiōn*” (1721, Sibiu, MIO, 493), „*Lands-Konscriptiōn*” (1725, Craiova, MIO, 690) etc. Neologismul vine atât din lat. med. *conscriptio*, *-onis*, curent în limba cancelariilor occidentale cu același sens (cf. Du Cange, II, 547; Bartal, 164), cât și din germ. *Konscriptiōn*, provenit din latină. Foile volante din Transilvania îl înregistrează curent sub această formă (prima atestare: 1785, Sibiu). Forma *conscripție*, impusă în limba literară modernă, nu este încă atestată. Cu toate acestea, pentru viața lexicului și pentru itinerariul

Literară modernă, este mai apropiată de varianta lat. med. *commandans*, *commandantis*, derivat din *commandare*, care era folosit alături de *commendare*; de unde fr. *commander*, *commandant* (cf. Bartal, 146; MLW, II/7, 942, 944). Varianta cu *-a-* a fost împrumutată pe la 1614/1616 de germani sub forma de *Kommandant* (cf. Kluge), formă care explică și varianta românească din ultimul exemplu citat (gheneralul *comendant*). Prin urmare, varianta *comendant* vine din latina medievală, iar forma *comandant* atît din latina medievală (*comandantis* sau altă formă la un caz oblic), cît și din germ. *Kommandant*. Datele de mai sus completează ipoteza din DA că în timpurile mai vechi neologismul *comendant* a pătruns pe diferite căi; noi am adăugat-o pe cea latină med. și germană din timpul stăpînirii austriece din Oltenia.

comandă, s. f. „protectio, tutela”, „Schutzherrschaft”, „Kommando”: „Iar fiind *comanda* aproape, iau murariul totdeauna la slujbe și lucrări” (1734, M-rea Cozia, DRA, I, 341), „pentru ofițieri și *comande*” (1729–1730, Vilcea, SD, V, 148). Termenul are numai sensul de „autoritate militară superioară”, nu pe cel mai nou de „ordin, poruncă”, pentru care se folosește curent în documentele românești substantivul *poruncă*, în expresia *a da poruncă* (SD, XIV, 44–58). Alături de ipoteza din DA a pătrunderii neologismului „în timpuri mai vechi” și din pol. *komenda* (pentru care pledează atestarea din Let., II, 361, deci pentru Moldova; cf. DA, s. v. *comandă*), propunem ipoteza originii cuvîntului în lat. med. *commanda*, *-ae*, care apărea alături de varianta *commenda*, *-ae* și avea sensul pe care-l avea *comandă* în documentele citate (adică de „autoritate militară superioară”, cf. Du Cange, II, 472; Bartal, 146; MLW, II/7, 942).

comisariu, s. m.: „Dumneata vel-*comisariu*, din banii ce sînt la dumneata să dai la părintele Ilarion” (1726, Craiova, SD, XIV, 41), „foaia ce iaste la vel-*comisariu*” (*ib.*, 38), „la dum. vel-*comisariu*” (*ib.*, 38). Atestările citate, toate anterioare primei atestări din DA (din 1748, Sd, XII, 51), sînt concludente pentru itinerariul inițial al pătrunderii lat. med. *commissarius*, curent folosit în cancelariile occidentale (*Commissarius Provincialis*, Bartal, 148; MLW, II/7, 970), precum și în cancelaria administrației din Oltenia: „Preda *Commissarius*” (1723, Rîmnic, MIO, 574), „a *Commissario Manta*” (1723, Craiova, MIO, 611). Interesant este faptul că acest neologism se folosește în solidaritate lexicală cu termenul de semnă v. sl. *vel*, pus în toată perioada veche înaintea substantivelor desemnînd titluri sau ranguri boierești autohtone.

Termenul derivat *comisariat* nu este înregistrat în documentele românești din Oltenia, deși el apare frecvent în versiunile latine: „*Commissariatus Bellicus*” (1723, Craiova, MIO, 611), „*Commissariatu Postarum Officio*” (1723, Craiova, 611, document semnat de secretarul român, Nicolae de Porta). Lipsa atestărilor în documentele românești nu ne permite a spune sigur dacă acest derivat pătrunsese deja în limba română.

Neologismul *comisariu* reapare în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în foile volante din Ardeal (prima atestare din acestea datează de la 1777, Blaj) și la reprezentanții Școlii ardelenе (*comissariu*, ȘA, I, 751).

comision, s. n. „mandatum, praeceptum”, „*commissio juridica*”: „fără nici o zăbavă să isprăviți acest *comision*” (1732, Craiova, AO, XIX, 1940, p. 141), „ce sinteți rănduiți la *comision* pentru înapărțala moșiei

Bărbeștii" (1736, Craiova, SD, XIV, 302), „rinduiți *comision*” (1736, Craiova, SD, XIV, 301). În traducerile latinești și germane ale documentelor românești cuvântul este foarte frecvent: „ad Excellentiae Vestrae *commissionem*” (1725, Craiova, MIO, 676), „die *Commission* bekommen” (1725, Craiova, MIO, 651). Neologismul *comision* din documentele românești se poate explica atât prin lat. med. *commissio*, *-onis* „*commissio* juridica, *judicium*” (cf. Bartal, 148; MLW, II/7, 970), cât și prin germ. *Kommission*, provenit din latină cu același sens. Nici forma, nici sensul cuvântului *comision* nu pledează pentru o etimologie unică (numai din latină sau numai din germană), ci pentru etimologie dublă. Forma *comisie*, impusă în limba modernă, nu este atestată.

compot, s. n. „comput”, „socoteală”: „au spus cuvioasa starița cum că la datul de socoteală sfintei mănăstiri ce au dat la prea cinstita administrație ar fi pus acest fin la *compot* socotindu-se în bani gata, ci cu acest fin să se descarce la alt *compot*” (1735, Craiova, DRA, I, 351). Rar folosit în documentele românești, dar mai frecvent în cele latinești (*computus*, 1721, Sibiu, MIO, 500), neologismul *compot* provine din lat. med. *compotus*, *computus* „pretium, valor, computatio” (variantele cu *-o* circulau alături de cele cu *-u-* în latina medievală: „*Computus*, *compotus*, vel *compotum* et *computum*”, cf. Du Cange, II, 504; Bartal, 153; MLW, II/7, 1106). Neologismul nu este înregistrat în TDRG, CDER, ci numai în DA, cu o atestare tîrzie (la Șincai, HR, I, 17). În realitate, în afară de atestările de mai sus, el este prezent și în foile volante din Ardeal (prima atestare 1786, Viena). Deci, înainte de a fi împrumutat din fr. *comput* sau din it. *computo*, acest neologism a fost împrumutat din latina medievală, mai întâi în Oltenia și apoi în Transilvania.

confirmăului, vb. „confirma”: „alesul e *confirmăului*” (1735, protocol oltean, SD, V, 151). Neînregistrat în DA și în TDRG nici măcar ca variantă a verbului *a confirma*, acest verb reprezintă o adaptare a verbului lat. med. *confirmare* (cf. Du Cange, II, 532) sau poate și a celui german *konfirmieren* (frecvent în documentele germane ale administrației) după modelul verbelor *informăului*, *publicăului* etc. El nu este de origine maghiară, cum s-ar putea crede la prima vedere, ci format pe terenul limbii române dintr-un radical latin sau german și un sufix românesc, detașabil, numai inițial de origine maghiară. De fapt, nici L. Tamás nu trece verbul *a confirmăului* printre împrumuturile române din maghiară, deși în dicționarul său numeroase verbe ca *informăului*, *publicăului* etc. sînt în mod greșit considerate împrumuturi din maghiară (cf. TWUR).

conscripțion, s. n. „actus conscribendi, index”: „Catastih de *conscriptiōnal* județului Vilcii de munte” (1729–1730, j. Vilcea, SD, V, 148). Termenul este extrem de rar în documentele românești (o singură atestare întilnită), dar mai des în traducerile latine și nemțești: „mutare illam *conscriptiōnem*” (1722, Craiova, DRA, I, 302), „*Conscriptiōnis* familiarum” (1720, Craiova, MIO, 475), „Diese *Konscription*” (1721, Sibiu, MIO, 493), „Lands-Konscription” (1725, Craiova, MIO, 690) etc. Neologismul vine atât din lat. med. *conscriptio*, *-onis*, curent în limba cancelariilor occidentale cu același sens (cf. Du Cange, II, 547; Bartal, 164), cât și din germ. *Konskription*, provenit din latină. Foile volante din Transilvania îl înregistrează curent sub această formă (prima atestare: 1785, Sibiu). Forma *conscripție*, impusă în limba literară modernă, nu este încă atestată. Cu toate acestea, pentru viața lexemului și pentru itinerariul

lui inițial, ni se pare important faptul că, înainte de a fi împrumutat din fr. *conscription*, el a fost luat din latina medievală și din germană pe timpul ocupației austriece în Oltenia.

consenție, s. f. „consens”, „Konsens”: și mărturisim în *consentiia* sufletelor noastre noi toți călugării din sfânta mănăstire” (1738, Hurez, SD, XIV, 58). Neologismul este neînregistrat în dicționare (DA, TDRG, CDER, CDDE, CADE, DN, DEX), pentru că probabil nu a fost întâlnit (noi posedăm o singură atestare) și pentru că a avut o viață scurtă, fiind înlocuit de sinonimul său cu aceeași origine, *consens* (< lat. *consensus*). Cuvântul *consenție* reprezintă lat. med. *consentia* care avea atît sensul de „consensus”, cît și pe cel de „conventio, pactum” (cf. Du Cange, II, 548).

consiliariu, consiliar, consilieriu, s. m. „Hofrat, Regierungsrat”: „s-au închinat dumnealui *consiliarului* Staico” (1722, Ep. Rîmnicului, DRA, I, 303), „*consiliarul* Staico” (*ib.*, 303), „Golescul *consiliariul*” (1724, Craiova, AO, XVIII, 1939, 465), „cînstitul *consilieriu*” (1726, Craiova, DRA, I, 318), „preacinstiților *consiliari*” (1728, Rîmnic, SD, V, 147, 148), „de la această chesaricească administrație *consilieriu*” (1734, Craiova, DRA, I, 343), „*consilieriu*l Pîrșcoveanu” (1734, Craiova, DRA, I, 344), „sus-numitul *consilieriu*” (*ib.*, 344), „prea cînștiți *consilieri*” (1735, M-rea Bistrița, DRA, I, 347). Lexemul este frecvent în toată perioada stăpînirii austriece atît în documentele românești, cît și în cele latine și germane: „*Valachiae Consiliarii*” (1725, Craiova, MIO, 617), „*Consiliarius* Bendescul” (*ib.*, 680), „*Herr Konsiliarius* Staico” (1725, Craiova, MIO, 653). Varianta veche *consiliariu*, mai apropiată de etimologia lat. med. *consiliarius* (derivat din *consilium*), este cea mai frecventă în texte. Ea apare alături de forma mai nouă fără *-iu* și cu *r* dur *consiliar*, mult mai rară în documente. Forma refăcută prin analogie, *consilieriu*, este, de asemenea, rară. Neologismul este întâlnit mai tîrziu în Ardeal (*consilariu*, 1807, Blaj, ȘA, I, 749).

contraband, s. n. „contrabandă”: „*contraband* cu stupi ascunși” (1735, protocol oltean, SD, V, 151). Termenul acesta a fost întâlnit o singură dată în documentele românești. În schimb, este mai frecvent în documentele nemțești și latinești ale administrației: „*selbst auftreibenden Kontraband*” (1719, Craiova, MIO, 364), „*sed omnia decimationi suncta in contrabandam inciderant*” (1723, Craiova, MIO, 578). Forma *contraband* vine, după toate probabilitățile, din germ. *Kontraband*, formă arhaică pentru actualul germ. *Kontrabande* (în germană a fost împrumutat din it. *contrabando* (avînd inițial sensul de „gegen die Bekanntmachung”) prin secolul al XV-lea; apoi este folosit sub forma franceză *contrabande*, pronunțat și *Kontraband*, sub influența pronunțării franțuzești; cf. Kluge, s. v. *Kontrabande*). Mai tîrziu, lexemul apare în foile volante din Ardeal sub forma feminină (din latină) *contrabandă*, impusă în limba literară modernă (prime atestări pentru această provincie: 1811, 1819, Vienna). Atestarea din 1735, citată mai sus, este mai veche cu un secol decît cea din DA și, deși unică, aduce elemente noi în legătură cu etimologia lexemului *contrabandă* și cu itinerariul lui inițial. Înainte de a fi împrumutat din franceză sau italiană în secolul al XIX-lea, el era cunoscut în Oltenia în perioada stăpînirii austriece, fiind în primul rînd de origine germană.

contribuție, s. n. „tributum”: „*contribuțiunul* de tot anul” (1729—1730, j. Vîlcea, SD, V, 149), „să plătească fieșcare familie cîte 5 florenți

contribuțion" (1732, Craiova, DRA, I, 336), „să fie scutiți de *contribuțion*" (*ib.*, p. 336), „*contribuționul* după obicei își dau" (1734, M-rea Cozia, DRA, I, 341), „cînd să face repartițion nou *contribuționului* chesaricese" (1736, Craiova, DRA, I, 358), „să nu plătească *contribuțion*" (*ib.*, 358), „spre lucrul *contribuționului*" (*ib.*, 358), „rămășița *contribuționului* lor" (*ib.*, 358), „să pricinuiască nu numai pagubă și scădere *contribuționului* împărătesc, ce și mare prăpădenie" (1737, Craiova, SD, V, 153). Neologismul este foarte frecvent mai ales în ultimii ani ai stăpînirii austriece, cînd „tributul" devenise mai mare și nu putea fi încasat ușor. Forma *contribuție*, impusă în limba literară modernă, nu-i atestată nici o dată, generală fiind forma *contribuțion*. Termenul vine din lat. med. *contributio*,-*onis* „tributus", fiind curent în limba cancelariilor apusene (cf. Bartal, 172), dar fonetismul poate fi și nemțesc (cf. germ. *Kontribution*). De fapt, în documentele latine și germane ale administrației lexemul este des întilnit: „magmam solvendae *contributionis*" (1719, Craiova, DRA, I, 285), „die jârliche *Kontribution*" (1724, Sibiu, MIO, 635). Atestările noastre din documentele românești sînt cu peste un secol mai vechi decît cele din DA (unde prima atestare este cea din Ghica, S, 978) și au avantajul de a preciza și itinerariul inițial al neologismului. În foile volante din Ardeal prima atestare apare în 1819.

copie, s. f. „*copiia* ce iaste scoasă după zapisul de răscumpărare" (1734, Craiova, DRA, I, 345), *copiia* (1734, Hurez, SD, XXI, 320). Neologismul a fost întilnit numai în aceste două atestări în documentele românești și trebuie interpretat ca o pătrundere a termenului lat. med. *copia* sau a germ. *Kopie* din versiunile latine și germane în cele latinești. Originea din latină este mai probabilă, căci chiar documentele germane folosec termenul latin (cu *-a*) și nu pe cel nemțesc (cu *-e*): „Bericht in *copia(m)*" (1719, Sibiu, MIO, 444), „getreuliche *Copiam*" (1723, Sibiu, MIO, 553). De fapt, lat. *cōpia*, cu sensul inițial de „Fülle, Vorrat", a evoluat în latina de cancelarie spre sensul de „Vervielfältigung" și apoi „Abschrift" și apare din secolul al XIV-lea și sub formele *copie*, *copey* (cf. Kluge, s. v. *Kopie*; Du Cange, II, 590; Bartal, 175). Pentru Transilvania, neologismul *copie* este atestat în foile volante din 1777 (Blaj) și 1782 (Viena). Atestările noastre sînt mai vechi decît cele date în DA.

evitanție, cfitanție, s.f. „*chitanță*": „să-și ia *cfitanție*" (1733, Craiova, SD, XIV, 50), „dat-am această *evitanție* dumnealui vornicului" (1737, Rîmnic, SD, V, 154), „*Cvitanția* aceasta să fie crezută" (*ib.*, 154). Neologismul a fost găsit numai în aceste trei atestări, dar ele sînt suficiente pentru a preciza timpul pătrunderii sale în limba română și itinerariul inițial al acestuia (< lat. med. *quietantia*, cu labiovelara pronunțată după modul de rostire nemțesc, cu *ev-* sau adaptat la *cf-* (*evitanție, cfitanție*)).

Mai tîrziu, la unii din reprezentanții Școlii ardelenne este înregistrată forma *evietanție* (LB, ȘA, II, 765), mai apropiată din punct de vedere fonetic de cea a etimonului latin.

deputat, depotat, s. m.: „Costandin Strimbeanul *deputatul*" (1720, Craiova, SD, V, 315), „boiari *depotați*" (*ib.*, 315). Cuvîntul a fost întilnit numai într-un singur document românesc, dar el este frecvent în documentele latinești și germane ale administrației austriece (lat. *deputatus*, germ. *Deputat* (1723, Rîmnic, MIO, 589), dar și germ. *Deputirte* (1722, Viena, MIO, 527)). Lat. med. *deputatus* era curent întrebuintat în cancelariile occidentale (cf. Du Cange, II, 810; Bartal, 108) cu sensul de „legatus,

missus", care s-a transmis și în română. În germană *Deputat* a fost împrumutat în secolul al XVI-lea din latina medievală și el a fost concurat de la început de dubletul *Deputierte*, derivat de la verbul *deputieren*. De aceea, întrucât și în documentele nemțești *Deputat* este un latinism rar, socotim că în cele românești el a pătruns din latină și nu din germană. Tot de origine latină este și la reprezentanții Școlii ardeleni („deputații săboarelor” P. Maior, *Istoria bisericii românilor*, Pesta, 1813, 134; ȘA, II, 184) și în foile volante din Transilvania, unde apare și sub forma *deputatus* (1786, Viena), cu desinență latină. Atestările noastre, care sînt cu mult anterioare celor cunoscute pînă în prezent (cuvîntul n-a fost încă lucrat în DA, DLR, iar în TDRG nu se dă nici o atestare), arată că, înainte de a fi împrumutat din franceză (*deputé*), cuvîntul, de origine latină, intrase în limba română în timpul stăpînirii austriece din Oltenia și apoi din Ardeal.

SIGLE (care nu sînt uzuale și nu au fost date în note)

- DN — *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, 1978.
 DRA — *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, București, 1961.
 SD — N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I—XXV, București, 1901—1912.
 SDLR — A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939.
 ȘA — *Școala ardelenă*, ediție de Florea Fugariu, vol. I—II, București, 1983.
 TWUR — L. Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966.

NOTE

¹ Cf. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1971, p. 454; Const. Giurescu, *Oltenia sub austriece*, București, 1909 (= OA); idem, *Material pentru istoria Olteniei sub austriece*, I (1716—1725), București, 1913 (= MIO); Al. A. Vasilescu, *Oltenia sub austriece*, vol. I, București, 1929; „Arhivele Olteniei”, Craiova, 1922—1943 (= AO).

² Cf. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 454.

³ *Ibid.*, p. 454.

⁴ Cf. A. Răduțiu, *Actele românești tipărite la Alba Iulia în 1653*, în „*Revista de Istorie*”, tom 28, 1975, nr. 6.

⁵ Între actul din 1701 dat de Leopold I și cel din 1743 dat de Maria Tereza, în limba română nu mai există nici un document oficial emis de administrația austriacă pentru românii din Transilvania (cf. A. Răduțiu, L. Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română (1701—1847)*, București, 1981, p. 11).

⁶ Aceste principii au fost formulate de K. Baldinger, *Contributions à une histoire des provincialismes dans la langue française*, în RLR XXI, nr. 81—82, 1957, p. 62—92.

⁷ Numărul documentelor românești trebuie să fi fost mult mai mare decît cel păstrat pînă astăzi, căci multe traduceri în latină sau în germană din arhivele austriece poartă mențiunile: „*Ex Valachico latine confectum*” (1723, Rîmnic, MIO, 567), „*Translatio originali Valachico*” (1727, Sibiu, MIO, 626), „*Transpositio ex idiomate Valachico*” (1725, Craiova, MIO, 671), „*Collata est hic praemissa latina transpositio cum suo originali Valachico*” (1726, Craiova, MIO, 690) etc.

⁸ Pentru etimologiile din latina medievală am consultat: Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, tom. I—VII, Paris, 1840—1850 (= Du Cange); A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Lipsiae, 1901 (= Bartal), *Mittelateinisches Wörterbuch bis zum Ausgehenden 13. Jahrhundert*, Bd. I—II/9, Berlin, 1959—1976 (= MLW).

⁹ Pentru etimologiile din germană am consultat : J. Grimm și W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, 1854—1879, 1962 (= GDW), *Trendwörterbuch*, Leipzig, 1934 (= TW); Fr. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, ediția a XX-a, Berlin, 1967 (=Kluge).

¹⁰ Pentru alte atestări de la începutul secolului trecut, vezi R. Todoran, *Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative românești din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea*, în CILRL, III, București, 1962, p. 120.

¹¹ Cf. I. Pătruț, *Imprumuturi prin filieră*, în CL, X, 1965, nr. 2; idem, *Studii de limbă română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 246—259; Al. Graur, *Etimologie indirectă*, în CL, XIII, 1968, nr. 2.

Noiembrie 1984

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August 11